

nák? Háborús emlékművek 1848-tól 1854-ig; *Annette Maas*: Politikai ikonográfia a német-francia feszültségi térben. Az 1870/71-es háborús emlékművek a Metz körüli csatamezőkön.; *J. A. Schmoll Gen. Eisenwerth*: Rodin „Vaskora” és a francia háborús emlékművek problematikája 1871 után., (melyben a nagy francia alkotó alapvetően emlékműnek szánt szobrát mutatja be); *Stefan-Ludwig Hoffmann*: Szakrális monumentalizmus 1900 körül. A lipcsei Népek Csataja emlékmű. (A szerző az 1913-ban felavatott emlékmű keletkezésének történetét mondja el); *Volker Ackermann*: „Ceux qui sont pieusement morts pour la France...”. Az ismeretlen katona azonossága. (Az ismeretlen katona eszméjének fejlődését 1870-től napjainkig, valamint az első világháborús ismeretlen katona párizsi emlékhelyének létrejöttét követi nyomon); *Annette Becker*: Az emlékezés kultusza a nagy háború után. Háborús emlékművek Franciaországban.

A kötet harmadik részében szereplő tanulmányokból a világhatalmak – az Egyesült Államok és a Szovjetunió – emlékhelyeivel ismerkedhet meg az olvasó. Ezen egységbe a következő tanulmányok tartoznak: *Frank Kämpfer*: A tömegsírtól a Hősi Halomig. A szovjet háborús emlékművek akkulturális funkciói. (Ebben az 1917-es forradalmakat és a II. világháborút idéző monumentumoknak a szovjet rendszerben játszott társadalmi, politikai, kulturális szerepét vizsgálja a

szerző); *Sabine Rosemarie Arnold*: „A hős város példája örökre meg fogja tölteni a népek szívét!” Gondolatok a szovjet halotti kultuszhoz a volgográdi emlékműkomplexum példáján. (A cikk a Mamajev Kurgánon álló emlékműegyüttes keletkezéstörténetét, részletes leírását, és annak művészi kritikáját adja). *Michael Siedenhans*: Polgárháborús emlékművek az USA-ban. Egy megosztott nemzet jelképei. (A cikk írója bemutatja a polgárháborúban egykor a déliek, illetve az északiak oldalán állók által emelt emlékművek különbözőségét); *Robin Wagner-Pacifici és Barry Schwartz*: A vietnámi veteránok emlékhelye. A problematikus múlt emlékezete. (A tanulmány szerzőpárosa felidéri az emlékmű keletkezésének történetét, annak jelentőségét, társadalmi fogadtatását, mely jelzi milyen ambivalens módon vélekednek még napjainkban is az amerikaiak a Vietnamban zajlott egykori eseményekről, az ott elesett katonákról).

A kötet érdeklődésre tarthat számot a hazai művészettörténészek, szociológusok, hadtörténészek körében, azonban nyugodt szívvel ajánlhatjuk a halotti kultusz iránt behatóbban érdeklődő olvasóközönségnek is. Annál is inkább, mivel a hozzánk közelebb fekvő európai országok háborús emlékműveiről az utóbbi években nem látott napvilágot azokat rendszerező, átfogó mű.

Balla Tibor

HADTUDOMÁNYI LEXIKON

(Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995. 1584 o.)

A Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) 1995. június 16-i közgyűlésen a Társaság tagjai és a sajtó jelenlévő képviselői előtt, majd a Honvédelmi Minisztériumban került bemutatásra a kétkötetes Hadtudományi Lexikon.

A közel két és fél éves előkészítő munka és a kiadás előtti zavaros anyagi körülmények letisztázódása után végre megjelent egy olyan lexikon, melyben a szerkesztők 127 szerző, 6 szakfordító, 5 fotós munkáját összehangolva összeállítottak 4709 címszót (ebből 4001 szócikk és 708 utaló címszó), melyet 640 ábra és fénykép egészít ki és amely a hadtudománnyal kapcsolatos kutatások jelenlegi eredményeit tartalmazza. A Lexikon főszerkesztője *dr. Szabó József*. A két

kötetes mű értékét az adja meg, hogy a klasszikus hadtudomány fogalmain túlmenően olyan hadtudományi szócikkek is megjelentek benne, melyek az újdonság erejével hatnak, mint pl. a biztonság, a biztonságpolitikai kihívások, a fegyveres provokáció, a gazdasági sebezhetőség, titkosszolgálati eszközök, stb., illetve az, hogy a szócikkek jelentős része a történeti előzmények bemutatása révén ad újszerű fogalommagyarázatot. A szerzők az MHTT 18 szakosztályában tömörülő mintegy 50 szakterület tudományos kutatásainak eredményeit használták fel arra, hogy a hadtudomány területei közül a legfontosabbnak tartott alapfogalmak kerüljenek a szócikkekbe. A fogalmak köréből a katonai terminológiában már

eddig ismertek mellett az utóbbi időkben keletkezett újabb fogalmakat is igyekeztek definiálni.

A Lexikon alapmunka, mert a hadtudomány rendszerét az eddigiektől eltérően adja meg. Ennek sajátossága, hogy eltér a korábban alkalmazott, mereven átvett szovjet fogalomrendszertől, illetve, hogy nem tér vissza a m. kir. honvédség szemléletéhez, hanem alkotó szintézist adva újrendezi a hadtudomány ágazatait.

A Lexikonban megjelenített szócikkekben összegyűjtésre kerültek mindazon fogalmak, melyek hozzájárulnak az egyes témákban való elmélyüléshez, ideértve a hadtudomány egyes területein a kutatás során alkalmazott eszközök és módszerek ismertetését is.

A Lexikon használatát elősegítendő részben kielégítő útmutatást kapunk a Lexikon felépítéséről, a szócikkek (címszavak) besorolásáról és az általános tudnivalókról. Nem szerencsés megoldás azonban, hogy ez a II. kötet végére került.

Külön ki kell emelni az önálló fejezetet kapott kronológiai összeállítást, mely az egyetemes és magyar hadtudomány jelentős eseményeiről sokkal több, részletesebb, pontosított adatot ad, mint az eddig megjelent lexikonok.

Teljesen új pl. a hadtudomány változásainak tudományos összesítése, vagy a határrendőrség, a Katonai Biztonsági Hivatal, a Felderítő Hivatal szócikke, illetve az erdélyi fejedelemség háborúinak és hadjáratainak összesítése.

Egyes szócikkek terjedősek, pl. a repülésel kapcsolatos szócikkek, de közöttük is nagy az aránytalanság pl. m. kir. honvéd légiőr esetében.

Vannak viszont igen szűkre szabott szócikkek is, pl. a katonai oktatás, felsőoktatás, vagy a Ludovika. A rövidítéseknek tulajdoníthatók a technikai adatok között található pontatlanságok, mint pl. a Zrínyi rohamlőveg rendszeresítési éve, vagy az, hogy hiányzik a pontos utalás a Rába-Botond gépkocsiról. Az általános és katonai rövidítések bátrabb alkalmazása, vagy célzatos bővítése a Lexikon terjedelmét erősen lecsökkenthette volna.

Több szócikk pontatlan fogalom meghatározást ad, bár ezek magukon viselik a hadtudomány művelői között fennálló véleménykülönbségeket, mégis, a magyar vonatkozásúakat illetet volna megemlíteni, s nem elnagyolt, hanem pontos adatokat közölni. Ilyen pl. csapatzászló, amely történeti áttekintés nélkül csak 1848-ról és a MH csapatzászlóiról szól, s nem tartalmazza sem a m. kir. honvédség sem az MN csapatzászlóit, a zászlóanyát, zászlószentelést, zászlószegget, adományozó oklevelet és zászlószalagot, stb. Ilyen pl. az elektromos jelzőrendszer címszava, amely annak magyarországi telepítéséről, a rendszer működéséről nem is tesz említést,

vagy a demarkációs vonal 1918–1919-ben, és a hadállapot 1941-ben. A hadifogoly-címszó 1949 utáni meghatározást ad, az előző időkről nem tesz említést. A haditüdősítő-címszó csak fotóst említi, képfestőt, rajzoló, stb. nem. A határőrség címszava hiányos; elődjéről, a m. kir. vámőrségről zavaros a meghatározás. A honvédelmi miniszter-címszó csak általános meghatározást ad, a karhatalom meghatározása téves, mert a karhatalmi tevékenység a fegyveres erők tagjaira is vonatkozott, nem csak a rendőrségre és a csendőrségre. Magyarország államhatárainak kialakulása zavaros, plagizált anyag, a legfelső főparancsnokság és főparancsnok meghatározása hiányos, zavaros. A Fővezérség, a záróvonal külön szócikkekben való megemlítése hiányzik.

Általános hiányosságnak mondható, hogy a szócikkek végén nem alkalmaztak monogramot, ezért a szerzők visszakeresése nehézkes. A Lexikon elején megadott szerzők és műfajok, témakörök felsorolásából csak sejtethető a keresett személy (pl. megjelöli, hogy hadtörténelem, de a korszakot nem adja meg).

A szócikkekben előforduló helységneveket, megnevezéseket eredeti nyelven is célszerű lett volna megírni, ugyanúgy mint az a kronológiánál tapasztalható pl. az említett név adott évi használata normál, a mai pedig, dőlt betűs írással.

Elismerést érdemel a címszavak öt nyelven (angol, francia, német, olasz és orosz) való megadása; így (a magyarral együtt) hat nyelven lehetővé teszi a Lexikonban szereplő fogalmak, hadtudományi szakkifejezések egyértelmű és azonos szövegkörnyezetű visszaadását, jobb megértését. A szerkesztő bizottság véleménye, hogy a Lexikon egy hatnyelvű értelmező szótár funkcióját is ellátja, ennek ellenére csak részben fogadható el, mert jelenlegi formájában csak egyoldalúan (magyarról idegen nyelvre) használható. Hatékonyabb lett volna, ha a Függelékben hatnyelvű Hadtudományi Szótár kerül elhelyezésre. Úgy nagyobb segítséget és könnyebbé adhatott volna nemcsak a hazai szakirodalmat fordítók, vagy a nyelvet tanulók számára, hanem a külföldi érdeklődőknek is. Jól kezelhetőek viszont viszont a latin nyelvű kifejezések azon címszavaknál, melyek az adott korban használt történelmi nevekre vonatkoznak.

A térképek, a térképmelléletek az igyekezet ellenére nem minden esetben sikerültek, túl aprók és ezáltal nehezen olvashatók, összefolyanak a bemutatandó változások, esetenként áttekinthetetlenek. Jobb lett volna a térképeket mellékletben, esetleg színesben elkészíteni, még abban az esetben is, ha az az önköltségi és a fogyasztói ár emelését vonta volna maga után. A kötetekben elhelyezett fényképek közül értékesek a szócikkek szerzőinek saját tulajdonában

lévő felvételek, azok többsége forrásközlésnek számítható. A fegyverekről vagy technikai eszközökről készült képek viszont általában összesósódtak.

A szócikkek tartalmát megerősítő grafikák és rajzok nagyon jól sikerültek, áttekinthetőek és hatásosan kiegészítik a szövegeket.

Az MHTT saját kiadású Hadtudományi Lexikonjának kivitelezési munkáit az Akadémia Nyomda végezte. A két kötet megjelenése, a borítók, a nyomatok, a papír minősége és a tipográfia kedvező. A címszót helyettesítő tilde (~) jel azonban túl vékony és inkább gondolatjelnek tűnik; jobban és szembetűnőbben hatott volna, ha félkövér karakterrel szedik. Zavaróan hat a címszót a szövegrészről elválasztó kettőspont (:) ugyanazon félkövér jellel szedése.

A Lexikonból CD lemez is készül, mely jól hasznosítható az oktatás minden szintjén.

A Zrínyi Kiadó által 1985-ben megjelentetett két kötetes Magyarország hadtörténete c. tanulmánykötet után ez a lexikon az első nagyszabású, önálló, egyedi jellegű hadtudományi alkotás, mely egy sorozat kezdő tagja; a MHTT tervei szerint a hadtudomány minden területéről külön lexikon fog megjelenni. A sorozat második tagja, a Magyarország a második világháborúban c. lexikon már a nyomdai munkálatok fázisába jutott. A Hadtudományi Lexikon a jelenlegi formájában is hasznos segítőtársa nemcsak a hadtudomány művelőinek, hanem igényességével minden érdeklődőnek, mivel általában pontos, értékes ismereteket nyújt.

Kiss István Géza-